

Renovering av balkonger

Balkongen – älskad av de flesta och populärare än någonsin. Sedan 1930-talet finns den på de flesta av Stockholms flerbostadshus och den förekommer mycket tidigare än så. För den boende innebär den ett positivt tillskott till bostaden och en plats för rekreation och njutning. Oavsett hur den används är balkongen alltid en viktig del i den arkitektoniska utformningen. Många gånger är balkongerna de enda individuellt bearbetade byggnadsdelarna som ger byggnaden dess identitet.

Balkongers utsatthet för väder, vind och luftföroreningar har medfört att det idag är långt ifrån självklart att se byggnader med sina ursprungliga balkonger och därmed sitt rätta arkitektoniska uttryck bevarat.

Under 1980-talet byttes många balkonger utan större hänsyn till

hur de ursprungliga såg ut. I stort sett samtliga nya räcken var av olackerade klumpiga aluminiumprofiler med fronter av aluminiumplåt i några få standardkulörer.

Under 1990-talet växte förståelsen för de ursprungliga balkongernas kvaliteter hos allmänhet,

förvaltare och projektörer.

Tillverkarna av aluminiumbalkonger hörsammade i någon mån kraven på bättre anpassning till byggnadernas arkitektur.

Numera är ambitionerna ofta höga vid balkongrenovering och som beställare bör man ställa höga krav på material och utförande.

HSB:s bostadskvarter Färjan på Kungsholmen från sent 1920-tal. De stora hörnbalkongerna som ursprungligen hade helt släta räcken med synlig plattkant har fått nya räcken med mycket grova överliggare av olackerad aluminium och för långt neddragna fronter i vitt standardutförande. Foto Göran Fredriksson.

1950-talsbalkong med plats för blomlådor i smidesracket. Smidesstommen har kompletterats med en ny småsinuskorrugerad front i aluminium. En varsam lösning som bevarar husets karaktär och särart. Blackeberg. Foto Göran Fredriksson.

Tips och råd vid renovering av balkonger

Kantbalksplattor

Kantbalksplattor är hållbara grundkonstruktioner. Järnbalkarnas kraftiga dimensioner ger lång livslängd men fyllningen kan behöva bytas med vissa intervaller. Långvariga korrosionsangrepp på balkarna kan äventyra hållfastheten. Avsaknad av droppbleck eller bristfälligt underhåll av bleck och plattans beläggning kan ge upphov till rostangrepp. Rosten kan även angripa balkarna innanför vägglivet och dessa dolda skador kan vara svåra att upptäcka. På äldre balkonger förekommer balksammanfogningar i hörn. Här kan vatten tränga in och orsaka att balken på balkongens långsida släpper från stommen. Rostskador kan även förekomma vid räcketts infästningar i balk eller i vägg.

Underhåll och renovering

Besiktiga regelbundet plattornas kondition och infästningar. Kontrollera hörn, droppbleckens funktion och plattornas ytskikt.

Bevarat jugenddräcke i Vasastaden. Den ursprungliga balkkonstruktionen har ersatts av en grov betongplatta som är främmande för husets karaktär. Foto Martin Lagergren.

I stället för att gjuta en ny platta kring armeringen lät man här hänga nya mycket stora prefab-plattor i dragstag i väggen. Byggnaden från 1950-talet förvanskades. Högdalen. Foto Göran Fredriksson.

Utför regelbundet målningsunderhåll av balkarna med rätt färgtyp. Vid förnyelse av plattans fyllning, plan eller droppbleck använd liknande metoder och material som tidigare.

Betongplattor

Betongplattor från 1940-talet är idag ofta utbytta då materialbristen under kriget gav en sämre betongkvalitet. I slutet av 1970-talet kom larm om rasrisk för periodens balkonger och 1980-talet blev balkongbytenas årtionde. Bytena har fortsatt, även av plattor från 1950-talet. Även om inte någon faktisk rasrisk har funnits har mindre betongbitar kunnat lossna.

Skadeorsaken är att luftens koldioxid sakta tränger in i betongen och gör att armeringsjärnen genom korrosion expanderar och spränger loss bitar av betongen, ofta längs plattans framkant och sidor. Frostsprängning är också vanligt.

Underhåll och renovering

Skadeprocessen är svår att avstyra. Reparationsåtgärderna kan skjutas på framtiden om avrinningen kontrolleras och om plattornas

droppnäsor fungerar som de ska.

Vid byte av plattorna bilas eller klipps betongen bort och armeringsjärnen friläggs. En ny platta med hög betongkvalitet gjuts runt den befintliga armeringen. Vid framkantsgjutning bilas plattans främre och ofta skadade del bort och gjuts på igen. Det är viktigt att reparationen sker på sådant sätt att utseendet inte förändras.

Räcken och balkongfronter

Smidesräcken kan hålla i hundratals år med rätt underhåll. Trots detta har järnräckena slentrianmässigt ersatts med aluminium sedan 1970-talet. Det underhållsfria materialet har lockat och tusentals individuellt utformade smidesräcken anpassade till husets arkitektur har ersatts av standardiserade aluminiumräcken, ofta i samband med åtgärder på plattorna. Framförallt har detta drabbat 1930-, 40- och 50-talsbebyggelsen. Resultatet har ofta varit förödande för byggnadernas arkitektur och kulturhistoriska värde.

Länge bestod i stort sett samtliga nya räcken av olackerade klumpiga aluminiumprofiler med

fronter av aluminium i några få standardkulörer. Räckena gerades sällan i hörnen och räckan med rundade hörn ersattes av rätvinkliga. De avsågade hörnen blev än mer markanta då aluminiumplåten i fronterna inte lät sig bockas som stålplåten. Ofta drogs frontplåten ned över hela plattan och räckets höjdes för att svara upp mot nybyggnadsnormen. Under 1980- och 90-talen har det också förekommit att man kraftigt förstörat balkongerna eller försett dem med räckan av då modernt snitt.

Underhåll

Stålfronter har ofta skador i form av rost, flagnande färg och bucklor från t. ex. påkörningar.

Genom rengöring, regelbunden målning och försiktighet vid snöskottning kan livslängden förlängas avsevärt. Såväl gjutjärns- som smideskonstruktioner och fronternas järnplåt eller galvani-

Funkishusets rundade plattor är ursprungliga. Vid bytet av räckan till trp-aluminium gick den rundade, svepande formen om intet. Gärdet. Foto Martin Lagergren.

serade stålplåt kräver målningsunderhåll. Normalt underhåll innebär att färg och rost tas bort genom skrapning, stålborstning, slipning eller blästring innan rostskyddsgrundning och om-målning sker.

Renovering och byte av räckan och fronter

Sedan 1990-talet har förståelsen för de ursprungliga balkongernas kvaliteter ökat och det finns nu ett större utbud av anpassade material.

Smidesjärnet är det material som

Ursprungligt smidesräcke från 1950-talet väl värt att underhålla. Zig-zagmönstret kan inte kopieras i aluminium! Bandhagen. Foto Göran Fredriksson.

Aluminiumräcket är smäckert och lackerat men plåten är knottig, skarvad och nitad med blanka nitar. Högdalen. Fotograf Göran Fredriksson.

Olackerat, ej gerat aluminiumräcke. Tätt placerade blanka nitar och skarvat, knottigt aluminiumräcke. Ställ högre krav än så! Gärdet. Foto Martin Lagergren.

givit våra balkonger dess karaktär. Ett ursprungligt räcke är alltid överlägset ett i aluminium.

Skulle det mot förmodan visa sig omöjligt att renovera och montera tillbaka ett smidesräcke vid exempelvis en omgjutning av plattan går det att beställa en kopia som kan göras något högre än originalet för att uppfylla säkerhetskraven.

Om frontplåten måste bytas – beställ helst en ny tillverkad stålplåt som målas i den ursprungliga kulören. En ny galvaniserad yta ställer dock speciella krav på målning. Det kan också vara godtagbart att byta ut frontplåtar mot korrugerad aluminium men då skall ursprunglig kulör efterliknas och slät yta väljas.

1930-talets karakteristiska släta eller storsinusprofilerade frontplåt kan vara lite svårare att få tag på men den finns på marknaden.

Småsinuskorrugerad plåt har i allt högre grad ersatt trp-plåten och det finns nu smäckrare

rundade eller gerade överliggare, liksom gallerpartier och hållare för blomlådor. Förutom runda överliggare finns nu även räcken som motsvarar smidda plattjärnsräcken. Till det naturanodiserade aluminiumet finns alternativ i form av fabrikslackerade räcken.

Det finns fortfarande detaljer som måste rättas till på aluminiumbalkongerna. Som standard levereras sinusplåten i ett grängat, knottigt utförande och den tunna dimensionen på plåten kräver täta infästningar i räckena vilket ofta

betyder iögonfallande rader rostfria nitar. Räckenas infästning i plattan är klumpig och gör att fronterna sällan lämnar plattkanten fri utan dras ned för långt.

Idag finns det ersättningsmaterial för de eternitskivor som var vanliga på 1950-talet. 1950-, 60- och 70-talens betongfronter är också mycket viktiga att återskapa när de tjänat ut. Analysera den ballaststen som ofta finns som ett dekorativt ytskikt i betongskivorna så att samma stensort och grovlek kan anskaffas.

Armerat glas eller råglas har också

Väl utförd aluminiumbalkong. Smäcker, lackerad överliggare, sinusplåt med slät yta och lackerade nitar. Observera hur fronten slutar i höjd med plattan. Alvik. Foto Göran Fredriksson.

Här har ny småsinusplåt med slät yta monterats på ett renoverat smidesräcke. Resultatet är mycket bra. 1940-talshus. Åkeslund. Foto Göran Fredriksson.

Betongräcken med stor betydelse för byggnadens helhetsuttryck. Vällingby. Foto Göran Fredriksson.

Glasfronter i smäckra smidesramar förekommer på 1940- och 50-talen. Många räcken av den här typen har bytts ut och ersatts av aluminium. Gärdet. Foto Martin Lagergren.

Balusträcke sida vid sida med aluminiumräcke som förvanskar kungsvåningen. Vasastaden. Foto Göran Fredriksson.

använts som frontmaterial. Glaset släpper igenom ljus och är samtidigt ett vindskydd. Ersätt trasiga glasskivor med nya så lika de befintliga som möjligt.

Balusträcken

Skulpturala balusträcken är vanliga på 1920-talshus. Ofta är de utförda av konststen – cementbruk

med inblandning av finkrossad marmor eller annan sten. Räckena kan ha vittrat till följd av luftföroreningar. De har ibland bytts mot plåträcken av ekonomiska skäl. Det har naturligtvis inneburit kraftiga förändringar av arkitekturen. Det är därför särskilt viktigt att de balusträcken som finns kvar behålls. Undersök kostnader-

na för att göra kopior av balusträddockor i ett tåligare material.

Säkerhet

En höjning av räckets kan göras genom att överliggaren kompletteras med en eller flera kopior eller av tunna diskreta smidesjärn. Även balusträcken kan ges tillfredsställande säkerhet i kombination

med smäckra smidesräcken. För att förhindra klättring och för att täppa till för stora mellanrum i gallerräcken kan plexiglas monteras.

Tänk på att!

Bygglov/Bygganmälan

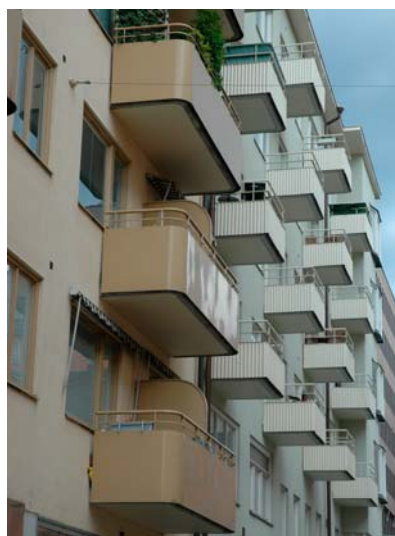
Bygglov skall sökas för annat än rena underhållsåtgärder. Bygglovritningarna bör omfatta detaljritningar med angivna dimensioner och noggrann redovisning av konstruktionen. Många illa anpassade balkongbyten "rättas" idag till. Kom ihåg att även byten av förvanskande balkonger till nya som stämmer bättre med husets arkitektur är lovpliktiga. Adressen till stadsbyggnadskontorets webbplats är: www.stockholm.se/sbk

Vid upphandling av balkongåtgärder:

- Det går att bevara i princip alla räcken. Överväg alltid om det går att renovera istället för att byta ut och byt annars så lite som möjligt. Kontakta flera konsulter eller projektörer. Kontakt bör även tas med en byggnadsantikvarie om huset har ett större kulturhistoriskt värde.
- Se till att ha detaljerade förfrågningsunderlag. Begär referenser på företagens tidigare utförda balkongåtgärder.
- Plåt kan fås i otaliga utföranden, finn en entreprenör som är beredd att anstränga sig mer – lita inte på standardlösningarna.

Vid ett eventuellt byte:

- Ställ krav på att få välgjorda detaljer och så likt ursprunget som möjligt.
- Välj i första hand smidesräcken
- Om valet ändå faller på aluminium var noga med att räckena lackeras om förebilden inte är av naturanodiserad aluminium.
- Frontplåten dras ned/lämnar plattkanten fri lika långt som i det ursprungliga utförandet.
- Begär detaljritningar av infästningarna. De ska inte vara klumpigare än nödvändigt.
- Skärmar mellan olika lägenheters balkonger är en viktig del av det ursprungliga utförandet och behandlas på samma sätt som resten av balkongen.
- Att öka balkongens djup kan få långtgående arkitektoniska konsekvenser. En ökning bör vara högst någon decimeter.

Balkongerna har stor betydelse för arkitektur och stadsbild. Kungsholmen. Foto Göran Fredriksson.

- Var plattorna putsade och/eller målade på undersidan skall de fortsätta vara så. För att undvika fuktproblem är det viktigt att inte använda för tät färg.

Att återställa balkonger:

I många fall finns foton i stadsmuseets arkiv eller museets byggnadsinventeringar. Även nybyggnadsritningarna kan ge en vägledning. Titta på ursprungliga räcken på andra hus från samma tid. Kontakta en byggnadsantikvarie i t.ex. färgsättningsfrågor.

MARTIN LAGERGREN

Läs mer!

Blomberg, Ingela, *Varsamt & sparsamt: förnyelse av 1950-talets bostäder*. Stockholm 2003.

Engdahl, Christina och Dranger Isfält, Lena, *Bostadsbebyggelsen från 1930- och 40-talen: varsam ombyggnad*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm 1989.

Krakenberger m fl, *Plåt i arkitekturen*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm 1992.

Björk, Cecilia, Kallstenius, Per. Reppen, Laila, *Så byggdes husen 1880 - 1980. Arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 100 år*. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm 1983.

Reppen, Laila, Vidén, Sonja. *Att underhålla bostadsdrömmen. Kvaliteter och möjligheter i flerbostadshus från 1961 - 1975*. Stockholm 2006.

www.stadsmuseum.stockholm.se/byggnadsvard

Faktarummet på Stockholm stadsmuseum

I Faktarummet finns arkivmaterial av olika slag: inventeringar, äldre fotografier, referensbibliotek m.m.
Tel 08-508 31 710

Stockholmskällan

På webbplatsen Stockholmskällan kan du hitta fotografier, litteraturtips, arkivhandlingar m.m. om Stockholm.
www.stockholmskallan.se